

Anden i flaskan — flaskan i handen

Philip Lalander: Anden i flaskan. Alkoholens betydelser i olika ungdomsgrupper. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag 1998. 367 s.

Huvudrubriken på Philip Lalanders avhandling *Anden i flaskan. Alkoholens betydelser i olika ungdomsgrupper* syftar på den symboliska betydelse ungdomar ger alkoholen. Föremålet för undersökningen är hur dessa symboliska betydelser skapas och levs ut i olika ungdomsgrupper. Forskaren definierar sin uppgift på följande sätt: "I denna avhandlingen analyserar jag hur alkoholens betydelser – anden i flaskan – skapas hos människor som är 17-25 år samt hur de använder alkohol och dess betydelser för att hantera problem och möjligheter i de miljöer där de lever." (s. 16) Men han ställer också upp ett teoretiskt mål, nämligen att utveckla teoretiska resonemang om alkoholens betydelser bland ungdomar.

Undersökningens teoretiska rötter ligger i Birminghamskolans kulturteori, i Erving Goff-

mans teorier om interaktion, i modernitetskritiska inlägg inom sociologin (t.ex. Zygmunt Bauman) och i tyska socialisationsteorier. I enlighet med den forskningstradition som Lalander har valt att följa använder han sig mycket av de teoretiska utgångspunkterna i sin analys och tolkning av materialet. Analysen kommer att kretsa kring följande centrala begrepp: identitet och speciellt identitetsskapande, motstånd, symbolskapande, rörelse i rummet, kontroll/icke-kontroll. Ett viktigt och intressant tema i boken är hur de undersökta grupperna med hjälp av betydelser kring alkoholbruket skapar gränser för att stärka den egna gruppen och för att urskilja sig från andra, som uppfattas vara betydelsefulla i identitetsskapandet. Trots definitionen av forskningsuppgiften styrs analysen inte speciellt mycket av materialet, utan

det är i stället de valda begreppen och teoretiska ansatserna som för analysen framåt (och samtidigt begränsar den).

Bokens empiriska del, tre etnografiska fallstudier, belyser de undersökta ungdomsgruppernas kultur på ett synnerligen levande och mångsidigt sätt. Materialet om respektive grupp består av anteckningar från deltagande observationer, gruppintervjuer och personliga intervjuer. Valet av grupper bygger på deras olika inställning till alkohol och drickande. I gruppen unga, främst manliga, politiker är drickandet och festandet en naturlig och viktig umgängesform. Bland de mediestuderande kvinnorna är alkoholbruket däremot mycket kontrollerat; de dricker inte alltför ofta och om de dricker så är mängderna små – efter ett par glas vin övergår de till att dricka vatten. Den tredje gruppen består av kristna pojkar som inte dricker alls.

För gruppen politiskt aktiva ungdomar, som i boken kallas liberalkonservativa, är alkoholen en integrerad del av den politiska aktiviteten och samvaron. Den här gruppens syn på alkohol passar bra ihop med dess politiska ideologi. Med hjälp av ett fritt och väl

tilltaget alkoholbruk markerar de att de tar avstånd från (den förmyndaraktiga) staten och från socialistiska idéer, samtidigt som de uttrycker sitt eget oberoende med hjälp av det rituella drickandet. Det ger dem styrka och en känsla av makt. Drickandet ges ofta också nationalistiska betydelser. Om man dricker på det sätt som den svenska och maskulina traditionen föreskriver förstärks den egna identiteten.

De unga kristnas relation till alkoholen står oftast för diametralt motsatta betydelser. De unga politikernas förhållande till alkoholen är självvalt, men för de unga kristna är förhållandet en del av den kristna traditionen, en strävan efter ett levnadssätt som är lämpligt för en kristen, där man slår vakt om kroppens renhet och vördar de högre målen i livet. För de unga kristna ter sig de drickande Svenssönernas liv tomt, enformigt och tråkigt, och också olyckligt i den meningen att de saknar kunskap om möjligheten till evigt liv.

Alkoholen har dock en betydelse också för de här ungdomarna, nämligen som "ormen i paradiset". De tar avstånd från de konformistiska kristna genom att vara med i en grupp ytterst profana fotbollssupportrar, för vilka alkoholen är en del av livet. De drickande kamraternas uppförande och liv blir för dem en spegel, som både stärker dem i deras egna kristna val och drar upp en skiljelinje mellan den egna gruppen och andra kristna.

De mediastuderande kvinnornas förhållande till alkoholen hänger ihop med deras position i den mansdominerade medievärlden. I deras identitetsbygge har maktkonstellationer och möjligheter att bryta dessa en central ställning. Den manliga kulturen blir en motkraft när de definierar sin egen identitet; med hjälp av ironin och poängterandet av den egna särarten kan de behärska sin undertryckta ställning. Individualism, oberoende, kreativitet och distans kännetecknar den livsstil de valt och följaktligen är de också måttliga i sin alkoholkonsumtion. Genom sin stil avviker de från de kontrollerade och konformistiska männen. Genom att inte dricka sig berusade kan de bevara sin frihet och upprätthålla distansen till festande människor. Distansen och den ironiskt kommenterande attityden symboliseras bl.a. av den fria, uttrycksfulla dansen. Deras relation till andra människor är hierarkisk; de ställer sig själva ovanför andra, vanliga människor, som inte förstår sig på livet.

Fallstudierna av hur de unga skapar betydelser är det mest givande i boken, och i dem rör sig texten också rätt nära den värld de unga själva beskriver. Här är det lätt att känna igen betydelser från sin egen ungdom. De unga kvinnornas självkontrollerade festande verkar bekant och väcker också oangenäma känslor; festandet präglas av viljan att få kontakt, men det är bara bakom

den skyddsmur som den iakttagande och distanserande dansen ger som man kan låtsas att man försöker närma sig någon.

I bokens sammanfattande del glider texten iväg långt ifrån den värld som ungdomarna själva presenterar, vilket är alldeles motiverat med tanke på de teoretiska målsättningarna. Skillnaderna mellan grupperna framträder tydligt och logiskt, och avspeglar Birminghamskolans teori om subkulturer. Man frågar sig ändå vilka betydelser de unga själva fritt – utan sociologisk förståelse och tolkning – skulle ge alkoholen. Vad är det som saknas i beskrivningarna?

Fallstudierna presenteras så att de ungas grupp-kulturer utesluter varandra och kan definieras som klart olika. Betydelseskapandet kan emellertid uppfattas som en mycket kreativ process och betydelserna som ytterst mångfasetterade och varierande beroende på situation (Gergen 1994; Shotter 1993). Bland de betydelser de unga skapar väljer Lalander en enda, och i sig helt motiverad, linje. Emellertid ser han kanske de betydelser han valt som alltför rigida, vilket t.ex. kommer fram i slutsatserna, när han säger att grupperna förmodligen inte skulle gå speciellt bra ihop om de fördes samman på en fest (s. 321). Enligt den logiska bild som han fått fram verkar denna slutsats riktig, men i ett bredare livsperspektiv förefaller den mindre trovärdig. Självt antas jag att de unga, med

hjälp av den kreativa förmåga som de ger prov på, utan större svårigheter skulle hitta på utmärkta sätt att ge också det sociala sammanhanget i ett gemensamt festande nya betydelser.

Forskarens avsikt var att klarlägga alkoholens symboliska betydelser i olika ungdomsgrupper. Han riktade medvetet blicken på alkoholen och valde ut grupperna enligt deras olika sätt att använda alkohol. Den fråga som därigenom flera gånger inställer sig är vilka – eventuellt förenande – betydelskapande symboler som lämnas utanför beskrivningen. Hur mycket färgar den utgångspunkt forskaren har valt av sig på de bilder han ger av grupperna? Plötsligt framstår alkoholen som väldigt central i människornas liv, vilket inte är helt ovanligt i alkoholforskningen. För en stund placerar Lalander sin undersökning på de besvärliga cirkelbevisens arena när han frågar: "Hur kan det komma sig att *just alkohol* användes vid social identitetsförädling i dessa tre grupper? Vad gör *just alkohol* till en viktig identitetsmarkör?" (s. 319, kursivering- en JJ:s). Med formuleringen "flaskan i handen" i min rubrik syftar jag på just detta: forskaren har själv lyft fram flaskan i centrum för sin undersökning. Han iakttar grupperna så att säga med flaskan i handen, men glömmet i något skede att detta är ett val han själv har gjort.

Lalander visar att förhållandet till alkoholen är en viktig

betydelskapande symbol också för de kristna ungdomarna. Men just beträffande denna grupp infann sig många frågor om förhållandet mellan forskarens tolkningar och ungdomarnas egna uppfattningar. Är alkoholen en så central identitetsmarkör för kristna ungdomar som forskaren påstår? Är helnykterheten verkligen så hotfull för medmänniskorna som författaren beskriver (s. 270-273)? Beskrivningen av det sistnämnda fenomenet är också problematiskt så till vida att det är en 65-årig fotbollsupporter som får exemplifiera de andras inställning till sina helnyktra kamrater. Enligt min uppfattning säger ungdomar själva ofta att det är fullt godtagbart att någon i gruppen är nykter och att det kommer an på var och en själv om han eller hon dricker eller inte. (Det kan ju självfallet hända att fotbollsupporterarna på den här punkten är en mer ofördragsam grupp.)

Philip Lalanders bok är ett värdefullt tillskott till den kulturella alkoholforskningen. De ungas grupp-kulturer berättar mycket om den kultur ungdomarna socialiseras till. De unga kristnas helnykterhet kompletterar bilden av ungdomarnas alkoholkultur och stärker uppfattningen om att de ungas liv har många skiftningar. Men boken ger också upphov till frågor. Vad skulle de unga berätta för oss om man lyssnade till dem utan teoretiska tolkningsramar? Skulle t.ex. mer psykologiska

betydelser framträda, sådana som kanske förenar alla ungdomsgrupper? En forskning om ungdomars alkoholbruk där forskaren ställer sina egna tolkningar åt sidan och mer ödmjukt lyssnar till ungdomarnas egna tolkningar och visdomar väntar fortfarande på att bli gjord.

Jaana Jaatinen

Övers.: N.E.-H.

REFERENSER

Gergen, Kenneth (1994): *Realities and relationships. Soundings in social construction.* Cambridge: Harvard Univ. Press

Shotter, John (1993): *Conversational realities. Constructing life through language.* London: Sage.